

לפני עוור

ר' יהושע לבנון

- א. פשט הפסוק
- ב. הכשלה בעבירה
- ג. שיטת תוספות
- ד. שיטת ר"ח
- ה. שיטת הרמב"ם
- ו. החילוק בהבנת האיסור ע"פ הבנת הפסוק

לאו "לפני עור" נלמד מהפסוק: "לא תקלל חרש ולפני עור לא תתן מכשול ויראת מאלוקיך אני ה'" (ויקרא יט, יד).

א. פשט הפסוק

פשט הפסוק הוא לכאורה, שיש איסור להניח מכשול כגון אבן או בור לפני אדם שלא יבחין בכך ויפגע.

רש"י במקום מפרש את הפסוק ע"פ הספרי: "לפני סומא בדבר, לא תתן לו עצה שאינה הוגנת לו, אל תאמר מכור שדך וקח לך חמור ואתה עוקף עליו ונטלה הימנו".

תמוה, מדוע רש"י מתעלם לכאורה מפשט הפסוק ומפרש את האיסור על הכשלה בעצה רעה? השפתי-חכמים במקום מקשה כך ומסביר שפירושו של רש"י הוא פשט הפסוק, שבהמשך הפסוק כתוב "ויראת מאלוקיך אני ה'" שמכך לומדים שהאיסור המוזכר קודם הוא איסור המסור ללב ולכן אדם לא ירא מהבריות אלא "ויראת מאלוקיך" המכיר מחשבתיך, ואיסור כזה הוא רק בנתינת עצה רעה שאז יכול לטעון שלטובה התכוון.

המשנה למלך (הלכות מלוה ולוה פ"ד ה"ו ומובאים במנחת חינוך מצווה רלב) מביא הסבר נוסף להכרח להבין כך את פשט הפסוק ואומר שלא זו הוקש ללאו "לא תקלל חרש" שזהו לאו שאין בו מעשה כך גם האיסור אצלנו הוא לאו שאין בו מעשה. המשנה למלך מוסיף שאת האיסור להכשיל ממש, כגון אבן או בור לומדים מהפסוק "ארור משגה עוור בדרך" (דברים כז, יח). המלבי"ם בספר הכרמל בערך "נתן" מסביר שלשון נתינה באדם שייכת רק כאשר המקבל מודע לכך שקיבל משהו ואם הפסוק היה מדבר על מכשול פיזי הרי הנכשל אינו מודע לכך והיה צריך לכתוב לשון "שימה".

ע"פ דברי הספרי שמביא רש"י לומדים אנו את עיקר האיסור שהוא נתינת עצה רעה הגורמת הפסד לחבר שזהו האיסור הפשוט שיש בלאו זה, וכך גם מביא הרמב"ם בספר המצוות (לא תעשה רצט) "הזהיר מהכשיל קצתנו את קצתנו והוא שאם ישאלך אדם עצה בדבר שהוא נפתה בו, ובאה האזהרה מלרמותו ומהכשילו... והוא אומרו "ולפני עור לא תתן מכשול".

ב. הכשלה בעבירה

בנוסף לאיסור הבסיסי ממשיך הרמב"ם ואומר שגם הכשלה בעבירה היא חלק מאיסור זה "ולאו זה אמרו שהוא כולל גם כן מי שיעזור על עבירה או יסבב אותה כי הוא יביא האיש ההוא לעוון... ופשטיה דקרא כמו שהזכרנו תחילה".

מדברי הרמב"ם אנו למדים שגם הכשלה "רוחנית" נחשבת ונכללת באיסור. בהמשך המאמר ננסה לברר מהי בדיוק ההכשלה בשותפות בעבירה והאם בכל רמת שותפות, אפילו קטנה מאד, כבר עובר האדם על "לפני עוור" או שצריך שותפות מלאה.

כדי לברר שאלות אלו נעיין במספר סוגיות בגמרא בהם מוזכר איסור זה. במשנה הראשונה במסכת עבודה זרה מובא דין שאסור להתעסק במסחר עם עובדי כוכבים לפני ימי החג שלהם. הגמרא בדף ו' ע"א מבררת ומתלבטת מה טעם האיסור למכור בהמה לעכו"ם האם משום הרווחה, שמכבד ומודה בכך לע"ז (רש"י: "ועובר על "ושם אלוהים אחרים לא תזכירו לא ישמע על פיך") או משום שמכשיל את הגוי באיסור ע"ז שהרי גם בני נח מצווים על כך ועובר על "לפני עוור".

הגמרא שואלת "למאי נפקא מינא?" ומשיבה שיש נפ"מ במקרה שיש לעכו"ם בהמה אחרת, שמצד הרווחה לע"ז עובר אבל משום "לפני עוור" לא עובר שהרי יש לו דרך אחרת לביצוע העבירה, ומקשה הגמרא על נפ"מ זו מנזיר, שיש ברייתא האוסרת להושיט יין לנזיר משום "לפני עוור" וזה לכאורה אפילו כשיכול לשתות לבד. עונה הגמרא שמדובר שהנזיר והיין נמצאים "בתרי עברי נהרא" - בשני צידי נהר (שהנזיר לא יכול להגיע ליין בעצמו ולכן כשאדם מושיט לו את היין הוא הגורם לעבירה).

מדברי הגמרא אנו למדים שבמקום בו העבירה היתה מתבצעת בכל מקרה אין השותף עובר על "לפני עוור".

ג. שיטת תוספות

תוס' במקום, ד"ה מניין, מסביר בפשט הגמרא שרק כשלא יוכל לעשות את העבירה בלעדי המסייע אז יש איסור של לפני עוור אבל אם יוכל לעשות את העבירה בעצמו או אפילו בעזרת אדם אחר אינו עובר (כך גם בתוס' קידושין נו' ע"א ד"ה אבל, ב"מ עה ע"ב ד"ה ערב).

מדברי התוס' נראה שברגע שיש לאדם אפשרות כלשהי לעבור את האיסור בלעדי השותף או העוזר כבר אין כאן איסור של "לפני עוור", וכן פוסק המרדכי (ע"ז פסקה תשצה) והרמ"א יו"ד סימן קנא.

בשיטת תוס' יש לבדוק מקרים נוספים המובאים בגמ' בהם לכאורה יכול לעבור את העבירה גם בלא המסייע ובכ"ז אומרת הגמרא שעובר המסייע על "לפני עוור".

אחד המקרים מופיע בע"ז דף כב ע"א "אין מעמידים בהמה בפונדקאות של נכרים מפני שחשודים על הרביעה". כותב רש"י שיש כאן איסור של "לפני עוור", שגם בני נח מצווים על

העריות, ולכאורה לפי תוס' לא יעבור, שהרי יש להם בהמות אחרות, אלא שאפשר לתרץ שכל בהמה זה חשש אחר מכיון שיכול להתאוות דוקא לבהמה מסוימת. לסיכום שיטת תוס' אנו למדים שבכל אפשרות שהעבירה יכולה להתבצע בכל מקרה אינו עובר על "לפני עוור".

ד. שיטת ר"ח

ר"ח בהסברו לגמ' ע"ז ו' ע"א (שהובאה למעלה) מסביר את תירוצה של הגמ' "בתרי עברא דנהרא" - "שהנהר מפסיק ביניהם ואינו יכול לכפותו וליטול ממנו בעל כרחו הוא דעובר", ר"ח מסביר את המקרה/ביטוי "תרי עברי דנהרא" כמו בב"ק קיז ע"א שם אומרת הגמ' שבישראל המוסר ממון חבירו לגוי, אם הגוי נמצא לידו פטור שהרי זה אונס, אבל אם הגוי לא נמצא לידו ואינו יכול לכפותו, שנמצאים בשני צידי נהר אז חייב.

אפשר להבין את שיטת ר"ח ולהגדיר שאם הדבר יתבצע בכל מקרה על ידך (המסייע) רק אז אינך עובר, לעומת שיטת תוס' שאומר שאם הדבר יתבצע בכל מקרה אז אינך עובר. שיטת ר"ח מובנת יותר מכמה סיבות:

- א. הסברו ל"תרי עברי דנהרא" מקביל להסבר בב"ק.
 - ב. ישנם מקרים בגמרא שבהם משמע שהדבר אינו תלוי בטעם תוס' אלא גם במקרה שיכול לעבור בצורה אחרת, בכ"ז עובר המסייע על "לפני עוור" ולפי הסבר ר"ח האיסור ברור.
 - ג. הפ"ת סימן קנא סעיף ה' מקשה על הבנת ההבנה בתוס', שאם כך הוא הדין, כמעט ונתבטל איסור זה, שהרי כמעט תמיד יכול לבצע את ההעברה בדרך אחרת.
- וקשה על שיטת ר"ח הסבר מהלך הגמ' בע"ז ו'. שצריך להסביר שכשיש לו בהמה אחרת הכוונה היא שאפשר לתלות שלא יעבוד ע"ז עם הבהמה שלך אלא עם שלו ותרוץ זה לא מסתדר עם מהלך הגמ', אלא שנראה שר"ח גרס אחרת את הגמ' ולכן אולי לא כ"כ קשה.

ה. שיטת הרמב"ם

הרמב"ם במשנה תורה, במקומות שמזכיר את איסור לפני עוור, לא מזכיר כלל שהאיסור הוא רק ב"תרי עברי דנהרא". דבר זה מובן מאד לשיטת ר"ח שהרי לפיו תמיד עובר על "לפני עוור" אלא אם כן יש כאן אונס, שאונס אותו לעזור לו, ודבר זה לא שייך דוקא באיסור לפני עוור אלא כמעט בכל לאו במקרה אונס אדם אינו עובר, ולכן הרמב"ם לא הזכיר כלל. אלא שקצת קשה שבפירוש המשניות להרמב"ם תרומות פ"ו משנה ג' משמע מדבריו שרק אם בגללך עבר און העבירה אז יש איסור של לפני עוור אבל אם אתה לא הגורם אז אינך עובר ואפשר לתרץ שלא קשה, כיוון שפרוש המשניות קדום יותר ולפעמים חזר בו הרמב"ם, כמו כן הדין שם מובא בדרך אגב וכל הפירוש מתורגם ולכן אין לדקדק.

ה"שדי חמד" שהבין את האיסור כתוס' כתב שהרמב"ם לא מזכיר "תרי עברי דנהרא" מכיון

שגם כשיכול לעבור לבד, אסור לסייע מדרבנן והרמב"ם לא דייק בין עובר דאורייתא ודרבנן מכיון שממילא אין נפ"מ.

ו. החילוק בהבנת האיסור ע"פ הבנת הפסוק

בהבדל שבין הבנת תוס' ור"ח אפשר להבין את האיסור כפי שכתוב בפסוק: "ולפני עוור לא תתן מכשול", תוס' מבין שההכשלה/התוצאה היא האיסור ולכן אם יכשל בכל מקרה גם בלעדך אז אין איסור ור"ח מבין שנתנית המכשול = "לא תתן" הוא האיסור ולכן לך אסור בכל מקרה לתת מכשול.

אולי ניתן לומר חילוק נוסף בין תוס' לר"ח, שלפי תוס' רק אם יעבור בפועל את העבירה יעבור המסייע בלפני עוור, ולפי ר"ח כבר ברגע הסיוע = נתנית המכשול המסייע עובר את האיסור.